

למעשה

הרב עובדיה דהן שליט"א

י"ר המונעצה הדתית אשדוד ורב בית הכנסת הניכי הישיבות – "בית יוסף" קרית פוניבו

"ולא תקח שוחד כי השוחד יעוור עיני חכמים" (ט"ז) - י"ט)

שואל ה"חפץ חיים", מי הם אותם "חכמים" אשר השוחד עלול לעוור את עיניהם?

אלא מתרין, ההגדרה של מושג תלוי באומרה, למשל, אם יגידו על פלוני שהוא "עשיר", אם האומר הוא עני, יכול להיות שאצלו המושג עשיר הוא אדם שיש לו גם קצת כסף. אבל אם אדם עשיר מאוד יגיד על פלוני כי הוא עשיר, אפשר כבר לשער גדול עושרו. כך גם לגבי חכמה, אם אדם יאמר על חברו שהוא חכם, צריכים קודם לבדוק את חוכמתו של אותו אדם. אבל אם נשמע שרבי עקיבא איגר כתב על אחד שהוא "חכם", וק"ו אם שמענו שהרמב"ם העיד על מישהו שהוא "חכם", אזי אין ספק כי מדובר בחכם גדול. על אחת כמה וכמה אם שלמה המלך, החכם מכל אדם, היה כותב על מישהו שהוא "חכם", היה ידוע לנו בבירור כי חכמתו מרובה על למאוד.

אומר ה"חפץ חיים", צא וחשוב מהי מידת חכמתו של מי שהקב"ה בכבודו ובעצמו מעיד עליו שהוא חכם, אין ספק כי מדובר באדם שאין גבול ושיעור לחכמתו, ואע"פ כן מעידה התורה שהשוחד יעוור עיניו, כי התורה כותבת בפירוש "כי השוחד יעוור עיני חכמים", ובאיזה חכם דיברה התורה, הוי אומר לא כמי שהבריות אומרים עליו שהוא חכם, אלא כמי שהקב"ה עצמו מעיד עליו שחכם הוא.

מסיים ה"חפץ חיים", צא ולמד עד כמה גדול כח השוחד, עד שאפילו מי שהקב"ה מעיד עליו כי הוא "חכם", אין הוא יכול לעמוד בפני השוחד, "כי השוחד יעוור עיני

מאמר מרכזי הרב פנחס זרביב

יסוד התשובה - הכרת החטא

"כי ימצא חלל... לא נודע מי הכהו" (כא, א)

כתב בספר ילקוט לקח טוב (דברים ב עמ' לט)

חיוב הבאת עגלה ערופה, שנאמר דווקא במקרה שלא נודע מי הכהו, אומר דרשני. שכן לכאורה הדברים הם קל וחומר, ומה אם לא נודע מי הכהו חייבים להביא, כאשר נודע שהרוצח הוא אחד מישראל על אחת כמה וכמה. על מדוכה זו יושב הגרי"ל חסמון זצ"ל בספרו "אור יהל" (חלק ג), ומוסיף ואומר: שמא תאמר שמכיוון שידועים מי הוא הרוצח, הרי בוודאי יענישו אותו ואם כן זאת תהא הכפרה - אין תירוץ זה מניח את הדעת, שהרי ברוב הפעמים אין הרוצח נהרג בידי אדם על עבירתו, מחוסר עדים או התראה וכדומה. נמצא איפוא שכאשר נודע מי הכהו אין אף אחד מישראל - חוץ מהרוצח - זקוק לכפרה. מדוע, הרי סוף סוף נשפך דם נקי מישראל, ואיך נמחה החטא של הכלל על ידי שנודע מי הכהו?

הענין יתבאר על פי מה שאמר הנביא: "הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי" (ירמיה ב). מכאן שאלמלא אמירת "לא חטאתי" לא היה משפט. ויש להבין, וכי עיקר המשפט הוא על האמירה! ועוד, אם חטא יש כאן, היכן המשפט עליו? ויש לומר שבאומרו "חטאתי" נתכפר לחוטא וה' מסיר את משפטו מעליו. ומכאן שעיקר הכפרה תלויה בהכרת החטא, הואיל ובהכרה כלולים כל ג' עיקרי התשובה: חרטה על העבר, קבלה על להבא, ויודוי. לעומת זאת כאשר אדם אומר "לא חטאתי" הוא מגביר את חרון אף הי והוא יישפט על כך. וכבר אמרו שייסוד התשובה הוא הכרת החטא.

מעתה יובן, שאם לא נודע מי הכהו, בני אדם מתנחמים ואומרים בלבם שלא היה כאן רצח אלא מות מיתה טבעית, ואף אם רצחוהו, מי יאמר שאדם מישראל הכהו, וכו' וכו'. לפיכך, דווקא בגלל אי הידיעה, ציוותה התורה על כל האמור, כי כל עיקרו של החטא הוא אי-הכרתו. לכן ציוותה התורה על מצוות עגלה ערופה כדי להרעיש את הנפש ולהשריש בלב כי עוון יש כאן ויש צורך בסליחה, מה שאין כן כשנודע מי הכהו, באופן טבעי מתעורר הצער על שיש שופכי דמים בישראל, ושוב אין צורך לעורר את הדבר על ידי חיוב הבאת עגלה ערופה. ע"כ מילקוט לקח טוב.

המשך בעמוד הבא

חדש ניתן לשמוע את שיעורי הרב פנחס זרביב שליט"א בקול הלשון 0722741111

המשך מעמוד קודם

מכאן עלינו ללמוד מה רב הטוב הצפון אפילו בהתחלה של הכרת החטא, שכן התביעה מבני ישראל סרה אך ורק בגין התעוררותם להכיר בחטא שנעשה כאן. ולפי זה, נבין מה נואלו האנשים המרבים באמירת וידויים ומכים בידם על כפתור מעילם, ולבם בל עמם. אנשים אלה אינם יודעים שלא זו בלבד שלא נתרצו, אלא שהם מוסיפים חטא על פשע במעשה זה עצמו - כי אינם מכירים את חטאם. ועל זאת מתוודים אנו ביום הכפורים: "על חטא שחטאנו לפניך בוידוי פה". כלומר, מתוודים בפה בלבד באין הלב איתנו. ואמנם מה גדולה היא הבושה שגם יעל חטא" זה אומרים אותו רק בפה... והוא רחום יכפר עוון.

"כל זה מביא אותנו להכרה במעלת לימוד המוסר. כי על ידי לימוד המוסר מתעורר האדם להכיר חטאיו ולהרגיש שטותו ועקמומיות לבו. נתחדש לנו, אם כן, שמלבד מעלת לימוד המוסר כהכנה והתעוררות לתשובה, הוא גם עיקרה של תשובה, בהיותו הדרך להכרת החטא. ונמצא שאדם הלומד מוסר - לשם מוסר, מקיים בזה מצוות עשה של תשובה.

ויש להוסיף ולבאר לפי"ז את דברי הברכת מרדכי (דברים עמ' רכה)

"כי ימצא חלל באדמה וגו', לא נודע מי הכהו, והיה העיר הקרובה אל החלל וגו', וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו כפר לעמך ישראל" (דברים כא, א"ט)

ת"ר מעשה בשני כהנים שהיו שניהם שיין ורצין ועולין בכבש. קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חבירו, נטל סכין ותקע לו בלבו. עמד רבי צדוק על מעלות האולם ואמר: אחינו בית ישראל, שמעו, הרי הוא אומר כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושופטיך, אנו על מי להביא עגלה ערופה, על העיר [בילקוט הגירסא היא "ההיכל או העזרות"] או על העזרות. געו כל העם בכייה. בא אביו של תינוק ומצאו כשהוא מפרפר. אמר: הרי הוא כפרתכם, ועדיין בני מפרפר, ולא נטמא סכין. ללמדך, שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים' (יומא כג. וילק"ש מסעי לה, תשפח)

דברי ההתעוררות של רבי צדוק נראים תמוהים. מה התכוון בדבריו, למה רמז? אמנם בגמרא מבואר שם, כי אין ענין מעשה מחריד זה שייך לעגלה ערופה, שכן הלא "נודע מי הכהו", וכמו כן ירושלים אינה מביאה עגלה ערופה, ומטרת דרשתו היתה רק לעורר לבכי, אך לכאורה, נעלם מעמנו איך זה עוררו דבריו לבכי, מה עוד, שהדברים כשלעצמם אינם מציאותיים.

ובגמרא שם (ע"ב): "איבעיא להו, שפיכות דמים הוא דל, אבל טהרת כלים כדקיימא קיימא, או דלמא שפיכות דמים כדקיימא קיימא, אבל טהרת כלים הוא דחמירא, ת"ש וכי, ש"מ שפיכות דמים הוא דול וטהרת כלים כדקיימא קיימא".

הדברים תמוהים, מה לי נפקא מינה ב"איבעיא להו" זה? איזה מין מחקר תיאורטי הוא ולשם מה נשאל? דומנו כי זהו אחד ה"איבעיא להו" הקשים ביותר בש"ס.

אלא שהמעמיק הנבון יווכח אל נכון, כי יש באיבעיא להו זה נפקא מינה לכל אחד ואחד מאתנו, ונוגע הדבר למעשים של יום יום, כמו למעשים חריגים.

שכן, קיים כאן מחקר עמוק בכוחות נפשו של אדם, ובא הדבר ללמדך, כי מוטל על כל אחד ואחד להצמיד "איבעיא להו" זה אל עצמו ומעשיו, למען לא יסור מן הדרך, וידע אל נכון מהו "שורש" המעשים.

הנה לפנינו אבא מיוחד במינו, השופע גבורה עילאית - אין דומה לה. הנתקלת אי פעם בתופעה כזאת, אבא שזכה לחנך ולהצמיד את בנו לאחת הדרגות הגבוהות ביותר - להיות עובד הי ככהן בבית המקדש, והבן, תוך כדי מהלכו לאחד הרגעים הגדולים בחייו, נופל שדוד על גרמי המזבח. ומידי מי באה לו ככה? מיד חבירו השווה לו, הרץ כמוהו להתקרב יותר אל ה', למלא תפקידו הקדוש להקריב קרבן.

בא האבא במרוצה נושם ונושף, לדעת מה קרה עם בנו, מה יש עוד לעשות כדי להצילו, מתקרב ועולה על גבי הכבש, מזהה את בנו השדוד כשמולו עומד חבירו הרוצה, אינו מוציא מפיו לא אנחה ולא בכי, לא גערה ולא צעקה, גוחן על גבי הבן, מבחין כי עוד נשמה באפו. הכל עומדים סביב, בטוחים בתגובתו הספונטנית של האב - בצער, בכיו, בגערותו, בזעמו ובצעקתו. אך לא. במקום כל זה - "הרי הוא כפרתכם", "עדיין בני מפרפר", "לא נטמא סכין".

-אין איש שומע ולא רואה, לא מה שציפה לשמוע ולא מה שציפה לראות. במקום כל זאת, נוכחים באישיות כבירה, היודעת לכבוש רחמי אב על בנים, גוחנת על גבי הגופה, משתדלת להוציא את הסכין הנעוצה בלב בנו, ותוך כדי זקיפתו פורצת אנחת רווחה: "לא נטמא סכין".

הראיתם גבורה גדולה מזאת?! אדם המשתחרר כולו מנטייתו הטבעית "אגואיסטיות אנושיות נורמליות, מראה שליטה בלי מצרים בכל תגובותיו, מחזיק ברסן עצמיותו, עד כדי כך, שהמעניין אותו ברגע זה הוא, אם הסכין נטמאה אם לאו.

המשך בעמוד הבא

המשך בעמוד הבא

- פעמים בכל זאת, באים חז"ל ומדביקים אל מצחו של הגיבור "איבעיא להו", שלפי צד אחד של המחקר, אותו אבא מופרך מיסודו, שכן יתכן כי "שפיכות דמים הוא דזל"...

איזו עמקות, איזו מומחיות בכוחות הנפש!

שהנך רואה ביטוי של גבורה פיזית מדהימה, גיבור הוא האיש, מוסר כל אשר לו למען הזולת, ובכל זאת אין לשחרר גיבור זה ממחקר זה של "איבעיא להו". מי יודע?!

המבחן הוא בעתות רגיעה, בעתות שלום, במעשים של יום יום, כלום ימסור עצמו אותו גיבור גם על "בין אדם לחבירו" פשוט ורגיל של שעה שעה! האם נכון הוא אותו גיבור לוותר גם על "כבודיל" רגיל, על פגיעה פשוטה, או על דמיון שוא אחר? "איבעיא להו"!

או כשאי מיישהו מחליט באמצע ה"סדר", כי מוטלת עליו מצוה כל שהיא, ומיד באה ההחלטה כי עליו לעזוב הכל ולרוץ... או להתפלל...

כדאי כי תהיה ה"איבעיא להו" צמודה אליו. מי יודע, אולי לא המצוה היא החשובה בעיניו במיוחד, אלא "סדר הוא דזיל", מי יודע?

מי יודע, אולי כשיחשוב עוד הפעם, במחקר גמקתי עמוק זה, יזכח כי בעצם כדאי שלא להפריע את לימודו, כי בעצם הוא רץ יותר מדי מהר, כי בעצם כדאי היה לסדר מראש את העניינים כך, שהמצוה תיעשה בזמן אחר. מי יודע? "איבעיא להו".

אכן, כשם שגבורתו העילאית של אותו אב צמודה ל"איבעיא להו", כך גם כל מעשה, כל הילוך וכל גבורה. ועליך, בן אדם, מוטל להיות תמיד צמוד לאיבעיא להו, למען יצליחו דרכיך, ולמען לא תחיה במצב של רמאות עצמית, ועל הכל, למען תדע תמיד את המעשה אשר תעשה.

עצם המחשבה על מחקר מיוחד וחיוני של ה"איבעיא להו" זה, הינו תריס עצום בפני כל מכשלה.

עומד רבי צדוק על מעלות האולם, מתריס, מזהיר ומעורר: "חושבים הנכם, כי המקרה המזעזע שלפניכם, הינו מקרה חריג? כי כך צמח לו, לפתע, נטע זר משונה בנוף שלנו? לא ולא! זוהי תוצאה של חינוך קלוקל. אלו הם פירות קלוקלים, מכך שלא "ליוינו" את הנרצח, שעובנוהו לנפשו, מבלי לקחת בחשבון תוצאות חריגות כאלו.

ודאי שהננו חייבים בעגלה ערופה, שכן איננו יכולים לומר יידינו לא שפכו את הדם הזה".

הספק הוא, מיהו האשם הישיר, שלא ליוה את הנרצח ולא חזה מראש את האירוע המזעזע. אלו ערכים היה עלינו ללמדו ולא לימדנוהו, מי היה זה שהיה מוטל עליו ללמדו.

ההיו אלו ערכים של יום יום - של יעיר", או ערכים של "עזרות".

מה בעצם גרם למצב המבועית! חוסר התחשבות או זלזול במעמד הקדוש,

במקום הקדוש, בערך העבודה, בתפקיד שממלאת העזרה, או שמא פשוט שפיכות דמים הוא דזיל, לא רק בעזרה, אלא גם בעיר עלולה היתה לקרות אותה התלהטות מזוייפת, יציאה מן הכלים עד... לרצח.

"וגעו כל העם בבכי". כי אמנם הדבר מזעזע, לדעת את הגורם האמיתי, ללמוד ממה להמנע, ממה לברוח ולאן להתור.

אמנם כן... עמוק ומסובך הוא האדם, גדול מאד וזאטומי כאחד.

התרופה היחידה היא: לא להסיח דעת מאותו ה"איבעיא להו". ללא הפסק וללא הרף!

הרב היים בן המו שליטי"א

"שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוך נותן לך לשבטיך" ... (טז-יח)

שואל השל"ה לכאורה המילה "לך" נראית כמוותרת, מה היה חסר אם היה כתוב "שופטים ושופטים תתן בכל שעריך"? אלא כוונה מיוחדת רמוזה כאן, שמלבד החובה להעמיד שופטים ושופטים בכל ערי ישראל, כדי לדון דין אמת לאמתו, חובה מיוחדת מוטלת על כל אחד להעמיד לעצמו מערכת בקרה תמידית שתבקר ותבחן את מעשיו בצורה אובייקטיבית, "בכל שעריך" בכל אחד משבעת השערים שיש לאדם והם: 2 עיניים, 2 אוזניים, 2 נחיריים, והפה, ובפרט עם כניסתנו לחודש הרחמים והסליחות, חודש שהוכן לנו מקדמא דנא ע"י רבן של ישראל משה רבינו, עם עלייתו לשמים שם בקש סליחה על חטא העגל, ובכך סלל לנו את דרך התשובה אשר בה נלך ואת המעשה אשר נעשה.

כיצד נוכל לעמוד במשימה זו, ולהתקדם ולו במעט מהמקום בו אנו עומדים? כידוע המשמעות היא סוד ההצלחה בכל מסגרת אירגונית, להעדר המשמעות משמעות מרחיקת לכת, עד כדי פירוק המסגרת, אלא שבעוד שבמסגרות כלליות המשמעות מהווה אמצעי חיוני, ואפילו חיוני מאוד, הרי שבמסגרת תורנית המשמעות היא ערך מוקדש, ואינו רק אמצעי אלא תכלית ומטרה בפני עצמה.

הבדל זה נגזר מהבדלי ההשקפות, השקפת העולם הכללית רואה את האדם במרכז ההווה, ומתוך כך היא נלחמת נגד שלילת זכויותיו, ואכן העולם "הנאור" דוגל בכמה שיותר חופש, ליברליות, איש הישר בעיניו יעשה, החל מחופש הביטוי וכלה בחופש המחשבה והעשייה, כך שעולם הערכים אצלם פושט צורה ולובש צורה, לעומת זאת תפישת העולם היהודית רואה את הקב"ה במרכז ההווה, ומעמדו וחשיבותו של האדם, אינו בשל העובדה שהוא מפותח משאר בעלי החיים, אלא מפני ש"חביב האדם שנברא בצלם", "כי בצלם אלוקים עשה את האדם", וכי נשמתו היא חלק אלוה ממעל, ובדברים מסוימים מעמדו אף יותר ממלאך, ולכן ערכי היהדות תקפים כל העת, ואינם משתנים לעולם, מכוח מבט והבנה זו נגזרו מצוות רבות הקשורות בבני האדם, כך שהיהדות לא מחפשת רק את זכויות האדם, אלא בעיקר מאתגרת את האדם במה חובתו בעולמו?

מכוח ראייה זו שאב אברהם אבינו את הכוח להטיב עם כל באי עולם, ולמסור נפש בחום היום, כדי לארח בשיא הכבוד שלושה ערביים, וכן לעמוד בתפילה על אנשי סדום, מפני שאף הם נבראו בצלם אלוקים.

קבלת מרות מהווה בסיס ויסוד בעבודת ה', ולכן היא חשובה הרבה יותר מקיום המצוות, עיקרון זה מקבל דגש בתוכחת שמואל לשאול כאשר נצטוו להשמיד את עמלק, שאול כידוע לא ביצע את ההוראה כפי שנדרש וחמל על הצאן ועל אגג, והסביר שהצאן נועד להביא קורבנות לה', שמואל מוכיח אותו, "הנה שמוע מזבח טוב, להקשיב מחלב אלים" כלומר, נכון שהקרבנות הם אמצעי נפלא לקרב את המקריב לקונו, אך בהעדר משמעות וצייתנות אין להם כל ערך, אולי זו הסיבה שישנם מצוות רבות בתורה ללא טעם, כדי שנגייל עצמנו לצייתנות ולקבלת מרות, ללא עוררין בכניעה ובהתבטלות.

זהו עומק המושג במשנה (אבות ו') "רבי מאיר אומר הלומד תורה לשמה היא נותנת לו "מלכות וממשלה" ממשלה, לא במובן של שליטה על אחרים אלא שליטה עצמית, אלא שליטה על כוחותיו ותכונותיו, עד שכל מעשיו יהיו תחת שליטה ובקרה, וכל מי שמעשיו והליכותיו מחושבים ומבוקרים על ידי שכלו, ושכלו מודרך על ידי התורה אחד כזה יקרא "מלך", כפי שמגדיר שלמה המלך את תלמידי החכמים שנאמר (משלי ח-טו) "בי מלכים ימלוכו".

מסופר על רבי אליהו לופיאן זצ"ל משיגה בישיבת רכסים, שלעת זקנותו היה צריך לעבור טיפול בעיניים ומכיוון שטיפול זה היה כרוך בכאבים עזים ביקש הרופא להרדים אותו, והרבי סרב, ניסה הרופא לשכנע את הרבי שההרדמה מאוד חיונית כי כל תזווה של העין תוך כדי הטיפול תסכן את הצלחת הניתוח, הרבי אמר לרופא אתה בקי ברפואה ואני בקי בעצמי, בצע את הטיפול ואני לא אזיז את העין, הרופא בקש שלפחות משהו יאחו במשך הטיפול את הראש של הרבי וגם לכך הרבי התנגד, הטיפול נעשה ללא כל עזרה ועבר בהצלחה.

כמו כן מסופר על בעל "אמרי אמת" שהיה צריך לעבור טיפול בעיניים ומכיוון שטיפול זה היה כרוך בכאבים עזים ביקש הרופא להרדים אותו, והרבי סרב, ניסה הרופא לשכנע את הרבי שההרדמה מאוד חיונית כי כל תזווה של העין תוך כדי הטיפול תסכן את הצלחת הניתוח, הרבי אמר לרופא אתה בקי ברפואה ואני בקי בעצמי, בצע את הטיפול ואני לא אזיז את העין, הרופא בקש שלפחות משהו יאחו במשך הטיפול את הראש של הרבי וגם לכך הרבי התנגד, הטיפול נעשה ללא כל עזרה ועבר בהצלחה.

חז"ל מגדירים את יוסף מלך על אף שהוא לא היה מלך, מפני שהוא גילה בהנהגותיו סגולות ותכונות של מלך בעמידתו האיתנה מול אשת פוטיפר, ובמה שאמר "הוציאו כל איש מעלי" על מנת שאחיו לא יפגעו, וכן יהודה זכה למלכות באותם תעצומות נפש שגילה בפרשת תמר כלתו.

וכבר שאלו חז"ל (גיטין סב) מאן מלכי? והשיבו, רבנו, אלו תלמידי החכמים, וכך היו קוראים בבבל למי שהתמנה להיות ראש ישיבה, כגון: מלך רבה, מלך רב יוסף, וכן אומרת המשנה (אבות ו-א) "העוסק בתורה התורה נותנת לו מלכות וממשלה וחיקור דין", ולכן ת"ח אסור שיהיה רבב על בגדו, שמשאו ומתנו יהיה באמונה, ולהיות מובדל משאר הנבראים, וליישם בעצמו את הפסוק בקהלת "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר", כי מהתורה וממה שהיא מצווה אין חופש.

מאידך, עשו בהריחו את נזיד העדשים מאבד את עשתונותו ומוכן למכור אפילו את בכורתו, בשביל מאכל מפוקפק של עדשים, כמוהו אנו יכולים לפגוש רבים, המתקשים למשוך את ידיהם ממאכלים לא רק שכשרותם לא ברורה, אלא שיוצעים שעלולים להזיק לבריאותם, ויש כאלו שמעט בצע כסף משבש את שיקול דעתם, דוגמת לוש שהיה מוכן להיפרד מאברהם כאשר ראה את כיכר הירדן כי כולה משקה.

לסיכום: יש עבדים המועטים בבגדי מלכות ובכתר על הראש, ויש מלכים עם בגדי עבד, כי מלכות אמתית היא סגולה באישיות של האדם ולא בבגדים החיצוניים.

מוטלת עלינו החובה בפרט בימים בהם אנו נמצאים לאמץ לעצמנו את השלטון העצמי ונוכה על ידי כך בברכת ה' ליעקב (בראשית לה-יא) "ומלכים מחלצין יצאו".

[לצפייה והורדה בעלונים קודמים של "למעשה" \(מכון למעשה\) מתוך אתר "בינינו" - לחץ כאן ומתוך אתר תורת יוסף לחץ כאן ומתוך אתר של דרשו לחץ כאן](#)